

D. D. BOGOS

FOST MINISTRU

Basarabia

dela 1812 până la 1938

**Conferință ținută la „Sala Dales”
la 10 Noemvrie 1938**

**MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA CHIȘINĂU**

și Documente privitoare la „Târgul și ținutul Lăpușnei“, publicate de Aurel Sava-consilier la Curtea de apel din Chișinău, pag. 143—144, București Fundația Regele Carol I, 1937).

Așa dar la anexarea Basarabiei populația ei în total, în număr de 250.000—300.000 (deoarece nu avem date precise nici în izvoarele românești, nici cele rusești), era pur românească. Imediat după anexare stăpânirea rusă s'a și pus pe colonizarea Basarabiei și a adus: Nemți, Bulgari, Ruși, Ucrainenii etc. Se petrece un fenomen de remarcă: acolo unde coloniștii erau plasați pe pământuri în mijlocul populației românești treptat, în loc să rusifice pe Români, s'au românizat. Acum în Basarabia sunt sate întregi de acești coloniști, care numai după nume de familie se vede că sunt de origine rusă, neștiind o boabă rusească.

Cu totul altfel sau petrecut lucrurile la orașe. Aci înstrăinarea a mers în mod progresiv. De unde la 1817 nu se vorbea de loc limba rusă, după 100 de ani aproape nu se mai auzea limba română. Populația românească a fost treptat împinsă din centrele orașelor la periferie. Rusia țaristă și-a pus toată puterea ei în joc pentru această operă de înstrăinare a orașelor. Să luăm de pildă orașul Chișinău, despre care prima dată se amintește într'un hrisov al lui Alexandru cel Bun, datat la 25 Aprilie 1420, la Suceava, de unde se constată că, acolo, unde este astăzi Chișinăul, era o mănăstire cu acest nume. În alt hrisov dela 1436,— citez din Hurmuzache — Documente vol. II, partea I, pag. 878,— se vorbește de un cătun cu numele Chișinău. După Ioan N. Halipa, Chișinăul după nume este de origine tătarască. Se compune din 2 cuvinte: primul „Cheșene“—înseamnă mănăstire, schit, capelă; al doilea „ăul“ dela „aul“, ce înseamnă cătun. Prin urmare, Chișinăul la început a fost un cătun mănăstiresc. Acest Chișinău, care la 1812 era completamente românesc — am produs dovada mai înainte—treptat se înstrăinează. La început, din 7.000 locuitori, câți erau, se numărau pe degete—ceva Bulgari, Nemți, Armeni, Greci și Evrei. Restul Români. Dar iată deja la 1838 în descrierile unui călător neamț I. G. Chohn (Reissen în Siidrusland — Dresden und Leipzig 1846) găsim că Chișinăul este un oraș cosmopolit, locuit de mai multe popoare, că Rușii au făcut tot posibilul să-l populeze și are de acum o populație de 40.000 locuitori, adică într'un sfert de veac Chișinăul crește de 6 ori față de ceea ce a fost la 1812. Se înțelege că această mișcare demografică nu se datorește faptului creșterii naturale, ci unei imigrări protejată de stăpânirea rusă. Călătorul neamț constată, că Chișinăul este locuit: de Ruși, Ucrainenii, Tătari, Moldovenii, Evrei,

Armeni, Bulgari, Nemți, Francezi, Greci, Poloni, Sârbi și alte popoare și majoritatea lui nu mai este românească. Starea lucrurilor de atunci se oglindește și mai bine în descrierea unui funcționar superior rus Longhinov, care într'un raport către contele Voronțov, General guvernatorul din Odesa, scrie la 7 Iunie 1823: „Basarabia a fost o provincie nenorocită, lăsată pradă la jaful întregii bande oribile, aduse de Bahmetiev din Camenița, adevăratele lepădături din Podolia. Un om așa de slab ca Bahmetiev a devenit aproape complice criminal al nevetei sale și al tuturor acestor Poloni, Greci, Armeni, cu care dânsul a populat orașul Chișinău și tribunalele guvernământului său“. (Citez din arhivele familiei Voronzov, vol. XXII, pag. 497).

Dacă înstrăinarea la orașe avea succes, la sate nu a putut da roadele dorite, grație rezistenței, cum am spus mai sus, populației românești. Atunci autoritatea rusă caută pur și simplu să rusifice poporul prin diferite mijloace de prigonire. Așa, de pildă, la 1871 arhiepiscopul Pavel, prigonitorul Românilor din Basarabia, suprimă limba românească în Biserică și corespondența clericală, care se purta până atunci în limba românească. Mai târziu, închide tipografia eparhială românească, care luase ființă pe timpul mitropolitului Bănulescu-Bodoni și interzice predarea limbii românești în Seminarul teologic. Numai în această școală se mai preda limba română. În general, în școală, stăpânirea rusă nu admitea limba română, iar elementul intelectual era persecutat. Se cunosc zeci și sute de cazuri ale intelectualilor români, care se opuneau la abuzurile administrației rusești și erau expulzați în centrul Rusiei, chiar dela începutul ocupației. Prin aceasta se explică faptul că mulți dintre intelectualii basarabeni preferau să se refugieze peste Prut, în Moldova. Între aceștia, dintre primii au fost Alecu Russo, care la 3 Mai 1848 a luat parte la adunarea din Câmpia Libertății la Blaj și a suferit închisoarea ungurească, mai departe — Hasdeu, Arbore și alții.

Intelectualilor basarabeni se oferea orice post în centrul Rusiei, dar în Basarabia puteau să obțină posturi și funcțiuni numai acei care ofereau pentru siguranța rusească o garanție. Treptat, așa dar, stăpânirea rusă a introdus în Biserică serviciul în limba slavă, școala a rusificat-o complet. Îți era mai mare jalea să auzi în școlile primare la sate copilașii sătenilor pocind limba rusă. Acestui fapt se datorește și izbucnirea într'o măsură oarecare la 1907 a mișcării religioase inochentiste. Întrădevăr, călugărul Inochentie, dela Balta, de peste Nistru, a putut cuceri pe credincioșii Basarabiei prin faptul că predica în limba română.

înălțătoare dela Chișinău constituie pentru România preludiul sigur al realizării idealului național, pe care l-am udat cu sângele nostru și lacrimile noastre". (1 Aprilie 1918. Se află în lucrarea aceluiași autor „Renașterea Basarabiei”, pag. 98).

Am crezut că acum, după ce s’au scurs două decenii dela timpurile amintite, nu este de prisos să reîmprospătăm în memoria noastră tot ce s’a petrecut în viața provinciei de peste Prut în cursul acestor ani. Dar nu aș fi complet în expunere, dacă m’aș mărgini numai la lucrurile din viața Basarabiei, în acest timp. De aceea găesc că este necesar să ne oprim atențiunea și asupra vremurilor înainte de 1918, adică asupra perioadei premergătoare acestei epoci, anilor după răpirea Basarabiei de Rusia țaristă, între 1812—1916, ce ne va da posibilitatea să ne edificăm asupra evenimentelor din 1917 și 1918 și epocii ce o trăim dela 1918 încoace.

Doamnelor și domnilor, perioada, ce este cuprinsă între anii 1812—1916, poate fi denumită pe drept cuvânt, perioada robiei Basarabiei, în care timp această provincie românească a fost ținută într’un adevărat întunecare sufletească.

Rusia țaristă, după răpirea pământului românesc dintre Prut—Nistru—Marea Neagră—Dunăre, a căutat să-i dea și un nume și i-a dat numele de „Basarabia”. Din punct de vedere etimologic, după cercetările lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, cuvântul „Basarabia” se compune din două părți: prima — „Zarabi terea” — ce înseamnă numele unei caste de sacerdoți, ce au existat în țara românească în veacul al X-lea, a doua — „Ba” — ce înseamnă titlu. Prim urmare „Basarab” ar însemna numele unui șef sacerdot. Mai târziu această denumire s’a transformat în nume de familie a voevozilor Munteniei. La început numele de „Basarabia” îl purta numai actualul sud al „Basarabiei”, era pământul Basarabilor. Rușii au extins această denumire peste întreaga provincie dintre Prut și Nistru.

„Fals și fără folos”, cum spune domnul profesor Iorga în lucrarea sa „Istoria Bisericii române”, v. II, pag. 227.

La epoca anexării Basarabiei, după însuși autorii ruși, Batiuşcov, Linovschi, Egunov, Danievschi, Şimanovschi și alții, populația dominantă a provinciei a fost românească, de origine romano-dacă. Aceiași autori ruși recunosc, în cercetările lor, și faptul că Basarabia până la anexare a făcut parte din Moldova, iar nu din Turcia, cum mai târziu s’a acreditat părerea în opinia publică, cum că Basarabia a fost eliberată de Ruși de sub jugul turcesc. Altfel stăpânirea rusă nu ar fi putut explica faptul, cum în Basarabia s’a păstrat dreptul civil roman, care a

fost menținut după anexare și practicat până în ultimul timp în justiție, fiind adunat în lucrarea boerului moldovean Andronache Donici, editată la Iași în 1814, pe timpul Voevodului Scarlat Calimah și Mitropolitului Veniamin.

Pentru a ilustra și mai bine faptul cum că populația basarabească la anexare era pur românească, nu am decât să mă refer la anuarul Chișinăului, editat cu ocazia centenarului răpirii Basarabiei, la 1912, în limba rusă.

Iată ce găsim la paginile 87, 89, al acestui anuar: „La 1817 au avut loc primele alegeri comunale în Chișinău și ca primar a fost ales Anghel Nour, Căpitan din armata moldovenească”. Și care a fost primul act, care a emanat dela această primărie? Cererea către guvernatorul de atunci, General Bahmetiev, de a i se permite a studia legea rusă administrativă în limba natală românească. Fiindcă, scriu edilii: „din membrii primăriei unii de loc nu știu limba și gramatica rusă, fiindu-le străină și a li se îngădui citirea articolelor legii în limba română, pentru însușire mai bună și conform obiceiului țării”.

Alt fapt elocvent pentru dovedirea tezei noastre. Îmediat după anexare, populația Basarabiei a început în masă să treacă în Moldova peste Prut, neputându-se acomoda noului regim rusesc. Țarul Alexandru I a fost nevoit, pentru oprirea acestui exod, să suspende pe 3 ani perceperea impozitelor și amânarea recrutării tinerilor, sine die, rugând pe Mitropolitul Bănulescu-Bodoni, născut în Bistrița Năsăud, să oprească exodul printr’un apel arhipăstoresc.

Probabil, că același motiv l-a făcut pe țar să dea Basarabiei o autonomie destul de largă, care a fost desființată abia de urmașul său Nicolae I. Pentru caracteristica lucrurilor de pe vremea aceea, citez din rescriptul țarului Alexandru I, dela 1 Aprilie 1816: „Spre cea mai extremă durere, sunt informat, în mod absolut sigur, că toate năzuințele mele nu sunt realizate și că desordinea, mai cu seamă pornind dela un timp încoace, a ajuns până la ultimul grad, din care cauză multe familii nevinovate ale celor mai supuși săteni, părăsind vetrele lor, caută adăpost peste frontiera noastră”. (Citez: V. Stadnițchi: Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, pag. 289).

Același lucru se constată și din faptul că în Biserică pe vremea aceea se întrebuințau exclusiv cărțile scrise în limba română. În statul de serviciu al străbunului meu, preot Emanoil Bogos, născut în satul Gangura pe Botna la vechea graniță a Moldovei, la 1790, din familie răzășească, se constată că el nu știa decât slovă românească. (Dosar 153 anul 1832. Consistorul Chișinăului

Doamnelor și domnilor,

În opinia publică a țării s'a creat o părere greșită de Basarabia. Când cineva vorbește de provincia răsăriteană, de obicei, — fie în glumă, fie în serios, — neapărat întrebuițează cuvântul „bolșevic“. Starea aceasta de spirit, bineînțeles, se datorește faptului că Basarabia este prea puțin cunoscută. De aceea mi-am luat sarcina astăzi să țin, cu îngăduința domniilor voastre, conferința cu subiectul: „Douăzeci de ani dela unirea Basarabiei“. Voiu face, cât e posibil, o expunere sumară și obiectivă, bazată pe documente și fapte precise, ferindu-mă de detalii și de orice polemică și critică.

Doamnelor și domnilor,

La 27 Martie anul curent s'au împlinit 20 de ani dela unirea Basarabiei, când această provincie a revenit la trupul Moldovei, din care a fost smulsă la 1812, de Rusia țaristă. Însemnătatea acestui act istoric pentru țara românească, atunci când s'a petrecut, a fost de o importanță adevărat vitală. Iată ce scria în ziarul „România Nouă“, care apărea pe vremea aceea la Chișinău, primul redactor al acestui ziar, dr. Ioan Matei, originar din Ardeal: „Actul dela 27 Martie aduce un izvor de răcorire în frigurile de moarte, care zgudue un pământ și un popor, copleșit de cruzimea celor mai triste împrejurări. Unirea vine, în întunerecul sufletelor noastre, ca o mângâiere duioasă, chemată să domolească prin farmecul ei sbuciumul nemărginit al unei țări nenorocite. România ingenunchiată s'a bucurat și, cu lacrimile durerii în ochi, a sărbătorit, în ziua de 30 Martie, întoarcerea Basarabiei la sânul maicii sale. Și în toți desnădăjduiții va fi tresărit din nou puterea credinței clătinate. Unirea înfăptuită nu a fost pentru ei o simplă faptă de încurajare morală, ci, mai presus de ea, de pozitivă stimulare politică și națională. Solia

Doamnelor și domnilor, pe neașteptate la 1905 Basarabia, ca și Rusia întreagă, s'a trezit cu prima revoluție rusească. Folosind acest prilej, Moldovenii au început să editeze la Chișinău ziarul românesc „Basarabia”, sub direcția vrednicului basarabean avocat Gavriliță. Mai târziu au apărut o serie de ziare: „Moldovanul”—sub direcția d-lui G. Madan; „Glasul Basarabiei”—sub direcția d-lui Constantinescu; revista „Cuvânt Moldovenesc”—sub direcția d-lui N. Alexandri; ziarul „Cuvânt Moldovenesc”—sub direcția d-lui Pan Halippa. Tot la această epocă, în mai multe universități din Rusia, tinerii basarabeni organizează cercuri naționale: la universitatea din Dorpat, Kiev, Varșovia, Petrograd, Odesa. De remarcat este acel dela Dorpat, în frunte cu Ion Pelivan, și acel dela Kiev în frunte cu d-nii Șt. Ciobanu, d-r Daniel Cigureanu și Șt. Berechet. Tot atunci începe o legătură mai strânsă și cu țara românească, prin colonia basarabeană dela Iași, dar ce este drept fără mare succes. grație vigilentei agenților siguranței rusești și a jandarmeriei. Mai departe, pe neobservate, lucrurile ajung la războiul mondial din 1914 și prin el la acea de a doua revoluție rusă din 1917. Odată cu revoluția rusă spontan izbucnește o mișcare națională moldovenească. Cum izvorăsc primăvara izvoarele din pământ, așa pretutindeni, pe tot cuprinsul Rusiei mari, oriunde se găsea vreun grup de moldoveni-basarabeni,—la Chișinău, Odesa, Kiev, Petrograd,—se adună și se organizează. Este de notat că lucrul se făcea fără niciun îndemn de dinafară, ci după propria inițiativă a organizatorilor.

Lucrurile se petrec în luna Martie 1917. La Chișinău ia ființă partidul „Național Moldovenesc”, sub președinția d-lui Pavel Gore, secretar general fiind Pan. Halipa. Partidul elaborează un program, prin care cere: 1) Autonomia politică a Basarabiei. 2) Interzicerea colonizării Basarabiei cu străini. 3) Protecția elementului românesc de peste Nistru. La Odesa se organizează ostașii moldoveni, care la 18 Aprilie țin o adunare mare și parcurg străzile orașului cu steaguri naționale românești și placarde, cerând autonomia Basarabiei. La Kiev studenții români împreună cu ostașii moldoveni reorganizează vechiul cerc național: „Deșteptarea”. Această organizațiune poate fi socotită cu drept cuvânt ca prima expresie a dreptului de autodeterminare, proclamat de revoluția rusă, deoarece ea prima cere unirea Basarabiei cu România. Pentru a demonstra acest lucru, să-mi dați voie să citez din jurnalul prezidentului Cercului „Deșteptarea” din 23 Martie 1917: „Am organizat, cu colegul meu, Cercul nostru național. La început avea puțini membri, însă

după o muncă intensă am ajuns la un număr de 30 de membri. Programul alcătuit de noi este mai larg decât acel al social-democraților ruși, însă cu o fizionomie pur națională. Scopul urmărit de noi este renașterea națională a Moldovenilor. Transilvănenii ne ajută foarte mult. Iată în adevăr oameni, care se pot cu drept cuvânt numi luptători. Îmi plac foarte mult. Numai pe chestie evreească nu ne împăcăm cu ei. Mai mulți din ei sunt antisemiți. Astfel însă, cum ei descriu lucrurile poate că au dreptate”. (Cartea D. Bogos, „La răspântie”, pag. 28). Peste o lună, la 23 Aprilie 1917, același student scrie: „Tot timpul până azi am trecut prin Chișinău și Odesa, pentru organizarea Moldovenilor noștri din Basarabia și peste Nistru. Am reușit să facem o frumoasă manifestație cu drapele tricolore, pe care era scris: „Trăiască autonomia Basarabiei”. În istoria noastră este o pagină de bucurie. Timp de 100 și mai bine de ani am fost robiți și orbiți de Ruși. Astfel încât toată intelectualitatea se lepădase de țărănime. Atâta blestemăție au făcut proprietarii basarabeni față de poporul lor, încât istoria nu-i va uita niciodată. Sunt naționalist pentru că trebuie să apăr pe frații mei, lipsiți până acuma de conducători. Sunt revoluționar, însă revoluționar român. Am pierdut toată încrederea în oameni, care spuneau că sunt cosmopoliți. La Ruși nu era altă intenție decât de a introduce panslavismul. Vieața își urmează însă firul. Rusia se va distruge prin fărâmițarea ei în provincii autonome. Atunci se va începe o luptă națională că și în Austria. Acesta a fost și începutul sfârșitului dominației romane. Cu singura diferență, că Rusia n'a dat civilizație. Rusia nu mai poate continua războiul, însă nici nu poate să-l înceteze fiindcă este silită de către Franța, Anglia...” și mai departe:

„Germania nu va fi niciodată învingătoare. România Mare va fi înfăptuită, însă cu prețul oricărui sacrificiu, alipind toate provinciile românești, care o înconjoară”. (Din aceeași carte, pag. 29).

Să-mi dați voie să citez și câteva pasagii din programul cercului studenților din Kiev, primit în adunarea generală dela 26 Aprilie 1917, deoarece prin el se schițează adevăratul program de luptă, pe care-l urmează mai departe Românii basarabeni:

„Noi, studenții, studentele și ostașii români basarabeni din Kiev, dacă am citit programul „partidului național”, publicat în gazeta „Cuvânt moldovenesc”, am adunat membrii clubului nostru. S'au adunat în total 42 de membri și 27 de soldați, cu d. ofițer Cecati; oaspeți au fost 9 funcționari români basarabeni din

Kiev și mai mulți ofițeri voluntari ardeleni și bucovineni. Am desbătut și cumpănit programul și am aflat că el, după stările de azi din lume și din Rusia, nu se poate primi și nouă pentru fericirea noastră nu ne este destulă autonomia, fie cea mai largă. Noi, dacă vom rămânea și mai departe în hotarele Rusiei, vom fi un popor mic și neînsemnat față de celelalte și pentru aceasta glasul nostru nu va fi ascultat și auzit niciodată. Noi, dacă rămânem în hotarele vechi, măcar să ne dea orice autonomie și fie Rusia în viitor monarhie ori republică tot una vom avea treburi și lucruri comune cu toată Rusia și în acele treburi noi, ca cei mai mici, nu vom avea atâtea voturi, ca să ne putem face să ne asculte și dorința noastră. Poporul nostru ar trebui să trăiască tot cu Rușii și așa, sub impresia împrejurărilor ar fi obligat să știe tot două limbi, iar aceasta este foarte rău pentru poporul nostru moldovean, că vedem noi că plugarul nu poate să-și muncească bine ca să fie hrănit și înidestulat în privința economică și, pe lângă asta, să fie silit să învețe încă o limbă, ce nu se vorbește de loc în casa lui. Tot din cauza aceasta va fi în viitor așa, că se va înstreina cărturărimea noastră și poporul nostru va rămânea iar fără conducători din neamul lui. Ori, este foarte rău, că așa cărturari, care nu sunt cu inima și cu graiul cu poporul, aceia totdeauna cum arată toată istoria lumii întregi, au vândut pe popor la străini. Țăranii nu pot de odată să îngrijască și de conducătorii lor, care vorbesc și în altă limbă și să ție și de coarnele plugului, că atunci ori una, ori alta nu va merge bine. Niciun popor nu s'a făcut încă în lume mare și fericit cu autonomia, afară numai dacă toți au fost sub o cărmuire și au lucrat și s'au apărat împreună. Dacă Dumnezeu ne-a zidit de o limbă și de un sânge, atunci trebuie să și trăim laolaltă, așa cum am fost o țară cu toți Românii și numai cu putere ne-a rupt și dacă ne-a rupt am văzut noi cum ne-a mers. Ne-a fost așa că școlile și bisericile n'au fost în limba noastră natală.

Poporul rusesc ne pune azi și nouă Românilor din Basarabia o hârtie albă pe masă, ca să scriem pe ea toate dorințele noastre. Noi trebuie să scriem pe ea *că vrem libertatea* noastră politică, Unirea noastră cu toți Românii și să fim și noi un popor fericit în familia popoarelor europene. Noi trebuie să credem că poporul rusesc, cu inima curată, se va și învoi la ceea ce vorbește, că acum nu vorbește un cap tiran și despot, ca țarul, dar inima și sufletul oamenilor mari ai Rușilor. Pentru Rusia Mare pământul nostru al Basarabiei e numai un petec mic; ei nu-l mai numără și doar pe dânsul nu este niciun oraș mare,

nici comori și bogății cu preț de neîntrecut și, în sfârșit, noi Moldovenii nu suntem nici de un sânge cu Rușii, cum și limba noastră li este streină și necunoscută. Rușii știu bine că noi am fost cu putere rupți dela Moldova, de un țar al lor, pe care cu tot sufletul său acum ei îl urăsc.

Rușii vreau și doresc o pace bună și lungă și pentru aceasta ei vreau să fie vecini buni cu România și dacă ne-au supărat când ne-a rupt dela mama noastră un țar blestemat, acum poporul rusesc vroește să ne împace, să ne lase la mama noastră, la Moldova-România. Noi vedem acum că în țara românească se face dreptate la toți. Se aduce votul social, se împarte pământul țării la toți, și aceasta vrem și noi să o facem pe pământul basarabean, când vom mântui războiul. Pentru toate acestea noi aici în adunarea noastră am decis, unanim, că programul partidului național, care a fost scris în „Cuvântul Moldovenesc”, nu este bun pentru noi și nu-l putem primi. Dar programul nostru trebuie să fie:

1. Unirea cu toți Românii într'o împărăție, în care guvernul țării să fie ales de întreg popor cu votul universal, egal, secret și direct.

2. Pământul țării să fie împărțit cu dreptate între cei ce-l lucrează etc., (Kiev 26 Aprilie 1917. Prezident-semnat V. Bogos, vice președinte (ss) V. Cazacliu, secretar (ss) M. Mihailovici, cu originalul adevărat—membru (ss) V. Cecati).

Ca urmare la ceea ce s'a petrecut la Kiev, mai târziu în Chișinău la 20 Oct. 1917, ostașii moldoveni, adunați în congres, declară autonomia Basarabiei. Iau hotărîrea pentru înființarea unităților militare moldovenești și a „Sfatului Țării”, supremul organ al Basarabiei autonome și aleg din sânul său pe primii deputați ai „Sfatului Țării”, în număr de 44. Această pleiadă de luptători basarabeni, la un moment dat ia, în mod revoluționar destinele vieții politice a Basarabiei, formează un birou de organizare a „Sfatului Țării”, elaborează o schemă, după care acest organ suprem trebuie să fie compus din 150 membri, din care 70% vor fi Români, iar 30% minoritari, și-l convoacă. *Dela această dată Basarabia de fapt se rupe singură, prin voința fiilor ei aleși, dela trupul Rusiei, la care odinioară a fost alipită cu forța, se rupe de Petrograd și-și îndreaptă privirile peste Prut.*

Mai departe urmează în etape: Deschiderea „Sfatului Țării” la 21 Noemvrie 1917, Proclamarea Republicii Moldovenești la 2 Decemvrie 1917, Proclamarea Independenței Republicii Mol-

dovenești la 22 Ianuarie 1918 și în sfârșit la 27 Martie 1918 se înfăptuește Unirea Republicii Moldovenești cu țara românească.

Să nu creadă cineva că toate au mers neted, fără nicio luptă. Ca unul care am luat parte la organizarea armatei moldovenești, trebuie să mărturisesc că tot ce au câștigat Românii din Basarabia, au câștigat prin luptă și jertfă. Dușmanii neamului Românesc nu s'au dat ușor bătuți. Chiar la ultima etapă, când de acum lucrurile erau hotărâte, ziarele locale din Chișinău „Besarabscaia Jizni“, „Svobodnaia Basarabia“ și altele, duceau o campanie aprigă împotriva înfăptuirii visului Basarabenilor.

Țin pe această cale să subliniez că mulți frați din Ardeal, din Bucovina, Vechiul regat, unii la Kiev, alții la Odesa, Iași și Chișinău, au dat contribuția pentru triumful cauzei românești în Basarabia. Le aduc recunoștința Basarabiei. Și mai presus de toate aduc omagiul Basarabiei scumpei memorii a Regelui Ferdinand I și Reginei Maria, care cu atâta căldură au știut să primească în brațele lor regești pe fiica răpită odinioară. De numele lor Auguste se leagă un șir de amintiri scumpe. Basarabia nu va uita niciodată dragostea adevărat părintească pe care Regele Ferdinand I a arătat-o față de fii ei.

Prin urmare, doamnelor și domnilor, din toate ce am spus până acuma se poate desprinde clar un lucru, că Basarabia din adâncul vremurilor a fost, este și va fi pe veci pământ românesc.

După unire, Basarabia, încorporată în cadrul Statului român, la început se administrează pe baza unei largi autonomii administrative, la care benevol renunță prin Sfatul Țării la 27 Noemvrie 1918. Chiar după această renunțare la condițiunile stipulate în actul Unirii dela 27 Martie, Basarabia se administrează pe baza unei largi descentralizări administrative, până la 1922, când se desființează toate organele locale de descentralizare. Rămâne încă în picioare autonomia locală la județe și comune. Prin legea din 1925 și această deosebire administrativă este ștearsă și administrația Basarabiei se unifică cu aceea din țara întreagă. Mai departe urmează, dela o guvernare la alta, schimbările în organizarea administrativă, care se resfrâng și asupra Basarabiei. Parcă nu s'a ținut seama de condițiile vieții unei regiuni, care ar fi trebuit să aducă în viața Statului român un aport imens în orice domeniu. Basarabia, cu suprafața ei de 45.629 kilometri pătrați și cu o populație de circa 3.000.000 locuitori, a prezentat un interes mare chiar în Rusia țaristă.

Pământul Basarabiei este bogat și fertil. Basarabia, la o suprafață de semănături de circa 2.500.000 ha., poate produce pe an în medie cereale circa 300.000 vagoane, din care pentru

export poate da circa 200.000 vagoane, adică un sfert din producția țării, conform ultimelor declarațiuni la Radio ale d-lui Ionescu-Sisești ministrul agriculturii, unde producția țării anului 1938 este cifrată la 1.206.000 vagoane. Pentru edificarea raportului între diferite categorii de proprietăți de pământ, dau date până la înfăptuirea reformei agrare și după această înfăptuire, publicate de fosta „Casa Noastră“.

La 1918 proprietatea fonciară în cifre rotunde în Basarabia se împărțea: 1) 1.500.000 ha. proprietate mare, 36% din totalul terenului cultivabil; 2) 2.384.000 ha. proprietate țărănească, 56%; 3) 400.000 ha. proprietatea statului, mănăstirilor, bisericilor, 8%. După înfăptuirea reformei agrare proprietatea fonciară se împarte: 1) proprietatea țărănească 3.850.000 ha., 2) proprietate mijlocie 352.000 ha. Dau aceste cifre ca să se vadă că reforma agrară în Basarabia nu a schimbat esențial raportul între diferite categorii de proprietăți. Țăranul din Basarabia era, și înainte de reforma agrară, înzestrat suficient cu pământ.

Alt capitol: Viticultura în Basarabia ocupă o suprafață însemnată, aproape jumătate din întreaga țară. Pomicultura la fel. Bogăția de vite, după dicționarul statistic al Basarabiei: cai 353.000, vite cornute mari 798.000, oi 2.590.000, porci 271.000. Alte bogății naturale — pescării și stațiuni balneare — ocupă un loc însemnat în viața economică a statului. Basarabia are o situație geografică excepțională, fiind în întregime înconjurată de ape curgătoare navigabile, ce în trecutul îndepărtat au legat-o economicște cu Fenicienii, Grecii, Genovezii, Venețienii și alte popoare comerciale. Din păcate mâna omului în trecutul apropiat nu a făcut nimic pentru exploatarea acestei situațiuni. Stăpânirea rusă în cursul unui veac s'a mărginit numai la studii interminabile. Din acestea se disting studiile răposatului Gavriil Bezviconi, tatăl tânărului publicist de astăzi, G. Bezviconi. Același spirit de indolență l-a manifestat autoritatea rusă și în domeniul căilor de comunicații pe uscat. Astfel Basarabia la 1918 avea în total drum de cale ferată în lungime de 1.087 km., iar lungimea șoselelor pietruite se cifra la o cifră ridicolă, 150 km., adică aproape nimic în raport cu nevoile provinciei. În prezent lucrările au avansat într'o mare măsură. Calea ferată este normalizată, deoarece în trecut era după modelul rusesc (largă) și a sporit cu ceva, iar construcția șoselelor a luat avânt sub guvernarea din 1928, când se pun în lucru traseele drumurilor principale: Tighina—Chișinău, Iași—Hotin,

Bălți—Orhei—Chișinău, Cetatea-Albă—Chișinău. Se construiesc mai multe poduri, care leagă ambele maluri ale Prutului blestemat.

Dar lucrurile au mers anevoie în legătură cu situația politică și astăzi încă nu avem construit ceva definitiv. În mișcarea demografică dela unire încoace se observă o creștere a populației. La 1918 am avut, după date statistice, 2.642.000 locuitori, repartizați pe naționalități: Români 1.683.000, Ruși 75.000, Ucraineni 254.000, Lipoveni 59.000, Evrei 267.000, Germani 79.000, Bulgari, Găgăuzi 147.000, alte naționalități 67.000. Românii ating 70 la sută, iar la 1923, peste 5 ani, cifra totală a populației se ridică la 3.125.259. Situația se datorește faptului că Basarabia, după un război crâncen și o revoluție, a intrat în făgașul vieții normale.

Doamnelor și domnilor,

Imediat după unire, concomitent cu mișcarea națională, viața culturală în Basarabia capătă un mare avânt.

Începuturile au fost puse de-acum temeinic în anii 1917—1918. Izbucnește, ca dintr'un vulcan, setea de slovă românească, la toate clasele sociale. Liceele românizate sunt arhipline de copii dela țară, dornici de carte românească. Cred că situația nouă a Basarabiei a influențat și viața de peste Nistru, unde a luat ființă o nouă Republică Moldovenească. De altfel Transnistria totdeauna a fost sub influența Basarabiei. Acest lucru se vede chiar dela anexarea Basarabiei. La 1813 țarul Alexandru I, printr'un ucaz dat la Tepliț, trece Mitropoliei Basarabiei bisericile dintre Nistru și Bug, cu orașele Tiraspol, Elisabetgrad, Anani, Odesa. Această situație durează până la 1837. Conștiința națională peste Nistru este destul de dezvoltată. Iată un fapt, care s'a petrecut la congresul din 20 Octomvrie 1917 la Chișinău. La acest congres au luat parte și delegații ostași de peste Nistru. Unul din acești ostași, Toma Jalobă, în plin congres, când s'a votat autonomia Basarabiei, cu lacrimi în ochi, a strigat: „Fraților, dar pe noi cui ne lăsați! Vom săpa matca Nistrului și vom îndrepta-o să ne cuprindă și pe noi, ca să fim toți frații la un loc!”.

Școala a făcut mari progrese în ultimii 20 de ani după unire și din punct de vedere al sporirii numărului. Dacă regimul rusesc la 1916 cifrează numărul școalelor la 1.300, azi acest număr depășește de 2.000, cu un număr de învățători peste 3.000. Basarabia a mai fost înzestrată în Chișinău cu două facultăți universitare: una de Agricultură și alta de Teologie. Din inițiativa d-lui Pan. Halippa, la 1918, ia ființă Universitatea populară. Tot din inițiativa d-sale, mai târziu, ia ființă Institutul social român.

Dar, în afară de instrucția românească în școală, populația basarabeană în acești 20 de ani a mai avut posibilitatea să facă și o școală cetățenească, politică, prin participarea liberă la viața publică, ceea ce n'a avut posibilitatea să o facă sub jugul străin. Numai acei care cunosc situația pot să-și dea seama, cât s'a dezvoltat țăranul basarabean, grație vieții politice. Lucru foarte necesar și important, fiindcă țăranimea reprezintă acel strat social din Basarabia, care a conservat românismul în trecut, care a ținut piept vitregiei vremurilor, pe care și astăzi și în viitor se poate baza țara românească.

Sigur că viața politică a adus și multe scăderi. De unde la Unire, în 1918 basarabenii reprezentau un singur bloc unitar moldovenesc, imediat după unire, sub influența politică, s'au desbinat în mai multe tabere. Aceasta fără îndoială a adus mari pagube mersului normal al lucrurilor. Lumea cândva unită se contrazice din interese meschine, scăzând nivelul luptelor politice de odinioară. Dar treptat și acest neajuns dispare.

Încă multe și multe s'ar putea spune despre cele petrecute în Basarabia, în acești 20 de ani. Dar v'am promis, dela început, că mă voi feri de detalii. Ce nu se întâmplă într'o familie? Așa suntem noi Românii — totdeauna dispuși, voioși — gata oricând la o luptă nouă. „A fost bun calul și a trecut dealul”, zic răzeșii noștri din Codrii Lăpușnei. Vă las pe dvs., onorat auditoriu, ca să reflectați singuri și să faceți deducțiile și concluziile ce decurg din expunerea mea.

Aș avea de adăugat numai, că în acești 20 de ani, ce s'au scurs pe neobservate, în Basarabia s'au făcut multe, viața a progresat foarte mult, dar tot atunci trebuie să mărturisesc, că s'a lucrat fără metodă, fără plan, neținând seamă de continuitate. Sigur că astăzi am fi avut alte rezultate, dacă se lucra sistematic. Am mai spus acest lucru și altădată în Camera Deputaților, la 28 Noemvrie 1930. Nu trebuie de scăpat din vedere, că Basarabia, care a dat atâtea forțe în diferite domenii: știință, artă, literatură, viață militară, poate să mai dea multe. Izvorul bogățiilor sufletești ale Basarabiei este nesecat. De altfel cum este nesecat, în general, izvorul bogățiilor sufletului românesc. România, doar, a dat Rusiei pe primul poet în persoana lui Antioh Cantemir și atâtea alte personalități, ca Petru Movilă, spătarul Milescu etc.

Acuma, ca să închei, doamnelor și domnilor, vă cer iertare, că am prea abuzat de răbdarea și bunăvoința Dvs., dar am căutat, după forțele mele modeste, să aduc aportul meu de Român din Basarabia, să aduc contribuția necesară la acea unificare sufletească, la acea încheiere frățească a Țării, pe care o dorim cu toții.

Să nădăjduim că viitorul ne-o va da.

